

PO

Wijzer met erfgoededucatie

VERNIEUWD!



Handleiding bij de leerdoelen
voor het primair onderwijs



erfgoed brabant

Inhoudsopgave

Gebruiksaanwijzing	3
- Inleiding op de wijzer	3
- Gebruik van de leerdoelen	3
1. Focus op erfgoed	4
- Wat is erfgoed?	4
- Wat is erfgoededucatie?	4
- Set leerdoelen	6
2. Aan de slag	8
- Gouden regels: didactische pijlers	8
- Werkvormen: veel is mogelijk	10
3. Meer uitleg	12
- Opzet van de leerdoelen	12
- Plaats van erfgoededucatie binnen het voortgezet onderwijs	12
- Literatuur	14
Colofon	15
Bijlage: de leerdoelen	

Gebruiksaanwijzing

Erfgoed biedt een manier om naar cultuur te kijken en erover in gesprek te gaan. De mogelijkheden van goed onderwijs over de eigen omgeving worden steeds meer gezien en zijn eindeloos groot. Deze wijzer neemt u als leerkracht primair onderwijs mee in dit leergebied. Waar begint u? Met een set leerdoelen: in een doorgaande lijn voor kinderen van 4 t/m 12 jaar.

Gebruik van de leerdoelen

Leerdoelen geven richting en sturing aan het leerproces van jongeren over het erfgoed in hun eigen omgeving. Ze vormen de basis voor de inhoud van uw erfgoedonderwijs.

Gebruik de leerdoelen dan ook:

- voor het inrichten van lesactiviteiten
- als verantwoording voor het cultuuronderwijs op school
- voor het volgen van de culturele ontwikkeling van de leerlingen
- als instrument om de kwaliteit van uw onderwijs te kunnen toetsen
- voor een gemeenschappelijke taal met de educatoren in uw culturele omgeving.

Helder geformuleerde leerdoelen in competenties maken ook het bezoek aan een erfgoedinstelling waardevoller. Een bezoek aan een archief, museum of monument wordt gelegitimeerd als onderwijs en niet zomaar als een 'uitje' gezien.

Deze wijzer vormt een basis voor verdere ontwikkeling van lesmaterialen, scholing en coaching voor docenten én medewerkers van musea en erfgoedinstellingen.

Ook voor het voortgezet onderwijs is een set leerdoelen ontwikkeld. De leerdoelen zijn zo geconstrueerd en opgebouwd dat ze goed op elkaar aansluiten. Zo is er een doorgaande leerlijn gecreëerd voor erfgoededucatie in het funderend onderwijs. Erfgoededucatie krijgt hiermee een vaste plek in het curriculum voor leerlingen van 4 tot 18 jaar.



1. Focus op erfgoed

Wat is erfgoed?

Erfgoed is het resultaat van menselijk gedrag: maken, bewaren, betekenis geven en doorgeven. Onder erfgoed verstaan we de sporen uit het verleden, ook wel het culturele geheugen genoemd. Het zijn sporen die je kunt vinden in archeologische vondsten, gebouwen, landschappen, documenten, historische kaarten, oude foto's en voorwerpen (materieel erfgoed), maar ook tradities, verhalen, ambachten, rituelen en gebruiken (immaterieel erfgoed). Elke persoon en elke generatie zal erfgoed opnieuw maken, bewaren, er betekenis aan geven en doorgeven, waardoor erfgoed een dynamisch begrip is.



Wat is erfgoededucatie?

Erfgoed biedt een manier om naar cultuur te kijken en erover in gesprek te gaan. Door erfgoededucatie leren leerlingen werken met dimensies als tijd, ruimte en betekenisgeving en krijgen zij handvatten om verbanden te zien en hun omgeving te onderzoeken.

Dit betekent een **systematische overdracht** van een **geheel van kennis, vaardigheden en attituden** over en met erfgoed door **leraren en educatoren**. De school en de **culturele omgeving** werken met elkaar samen. Hierbij wordt erfgoed gebruikt als **instructiebron**. **De verhalen en de betekenissen** die individuen of groepen aan het erfgoed toekennen staan centraal.

Digitaal erfgoed

Onder digitaal erfgoed verstaan we erfgoed dat gedigitaliseerd bewaard wordt. Bijvoorbeeld oude foto's of landkaarten die in digitale vorm worden gearchiveerd. Het kan ook erfgoed zijn dat digitaal tot stand is gekomen. Dat noemen we digital born. Denk bijvoorbeeld aan digitale film en fotografie, websites, games of chatgesprekken.

Systematische overdracht: dit gaat over de didactiek van erfgoededucatie. De overdracht aan leerlingen vindt plaats op een systematische en structurele manier. In deze wijzer leest u gouden regels die zorgen voor deze gestructureerde overdracht in de klas en op de erfgoedlocatie. Het komen tot een volwaardig leerproces staat centraal.

Leraren en educatoren: samen zorgt u dat de overdracht tot stand wordt gebracht, in de klas en op de erfgoedlocatie. Bij erfgoededucatie verwerven leerlingen kennis, vaardigheden en attituden over zichzelf en de werkelijkheid om hen heen. Door dit goed voorbereid aan te bieden en onder bekwame begeleiding te reflecteren, wordt kennis over de omgeving eigen gemaakt.

Geheel van kennis, vaardigheden en attituden:

basiskennis over erfgoed is een voorwaarde voor het ontwikkelen van vaardigheden en attituden. Dit is uitgewerkt in de set leerdoelen voor leerlingen van 4-12 jaar.



Wat willen we bereiken met erfgoededucatie in het basisonderwijs?

We nemen de leerlingen mee in het competent worden in het waarnemen, herkennen, verklaren en waarderen van cultureel erfgoed in hun eigen omgeving.

- Met de kennisdoelen richten we ons op de definitie van erfgoed, kennis over de waarde van bewaren en kennis over de eigen omgeving. Ze gaan ook over het tot stand komen van erfgoed en de diversiteit van erfgoed.
- De vaardigheidsdoelen gaan over het onderzoeken van eigenschappen van het erfgoed en de verhalen die het erfgoed ons vertelt. Ze richten zich op het verkennen van meerdere perspectieven en het voeren van gesprekken hierover.
- Met de attitudendoelen richten we ons op het verlenen van betekenis en het respectvol omgaan met het erfgoed. Ze gaan ook over het omgaan met andere meningen en de bewustwording van de eigen mening.

Erfgoed als instructiebron: de erfgoedconfrontatie staat centraal. Het is niet alleen leren uit een boekje. Ga naar het erfgoed toe en onderzoek het in zijn context. Of haal erfgoed de klas in en laat leerlingen hun zintuigen gebruiken.

Eigen omgeving: door een structurele verbinding aan te gaan met de culturele omgeving van de school kunnen lessen over erfgoed een bijdrage aan het vergroten van de kennis over en een verbondenheid met de eigen omgeving leveren.



Meerstemmigheid

Erfgoed is een dynamisch begrip. De betekenis die we met elkaar geven verschilt van mens tot mens en van groep tot groep en is tijd- en plaatsgebonden. U kunt erfgoed altijd vanuit meerdere perspectieven bekijken. Het gesprek hierover is een goed uitgangspunt om kritisch denken bij de leerling te stimuleren.



Betekenisvol: verhalen achter een (persoonlijk) voorwerp, gebouw, traditie of landschap verlenen betekenis en leren ons begrijpen waarom we dit erfgoed willen bewaren voor de toekomst of juist niet. Deze verhalen leren ons ook dat diezelfde betekenis voor mensen onderling kan verschillen of aan verandering onderhevig is. Ze bieden aanleiding om met elkaar in gesprek te gaan.

Set leerdoelen

Vertrekpunten bij het formuleren van deze leerdoelen zijn: de ontwikkelingsfasen van leerlingen van 4 tot 12 jaar (ontwikkelingspsychologie), de landelijke onderwijsdoelen voor het primair onderwijs (SLO), de didactiek van erfgoededucatie en ervaringen met erfgoedprojecten in het basisonderwijs.

Kennis

Onderbouw groep 1-2 / 4-6 jaar

De leerling kan begrippen rondom erfgoed herkennen (oud, nieuw, bewaren, bijzonder, voorzichtig, van jezelf, van een ander, van iedereen).

De leerling kan benoemen welke bijzondere objecten of landschapselementen hij/zij ziet in de eigen schoolomgeving. *Denk aan een groot huis, een ronde toren, een lange rij bomen of een hoge dijk.*

De leerling kan de woorden verzamelen, bewaren en doorgeven gebruiken.

Middenbouw groep 3-4-5 / 6-9 jaar

De leerling kan begrippen rondom erfgoed hanteren (sporen uit het verleden, heden, toekomst) door voorbeelden van erfgoed van zichzelf, de eigen familie en in de eigen omgeving te benoemen.

De leerling herkent bijzondere objecten of landschapselementen in de eigen schoolomgeving. *Denk aan het herkennen van monumenten op een stadplattegrond.*

De leerling kan verschillende manieren aangeven van verzamelen, bewaren en doorgeven van erfgoed. *Denk aan een foto-album, een archief of een monument.*

Bovenbouw groep 6-7-8 / 9-12 jaar

De leerling kan een definitie van erfgoed geven en dit toelichten met voorbeelden van erfgoed in de eigen omgeving, in de eigen provincie en in Nederland. *Denk ook aan werelderfgoed.*

De leerling kan bijzondere objecten of landschapselementen in de eigen schoolomgeving omschrijven.

De leerling kan benoemen dat er meerdere redenen zijn om erfgoed te verzamelen, te bewaren en door te geven en benoemen welke keuze hij/zij zelf zou maken en waarom. *Denk aan ouderdomswaarde, zeldzaamheidswaarde, materiaalwaarde of schoonheidswaarde.*

Vaardigheid

Onderbouw groep 1-2 / 4-6 jaar

De leerling kan met zijn/haar zintuigen eigenschappen van erfgoed onderzoeken en beschrijven. *Denk aan het bekijken, voelen, proeven, beluisteren, ruiken van/aan een voorwerp.*

De leerling kan onderdelen van een verhaal dat hoort bij het erfgoed navertellen of naspelen. *Denk ook aan feesten en tradities.*

De leerling kan verschillen en overeenkomsten benoemen tussen heden en verleden aan de hand van erfgoed. *Denk aan het bekijken van oude foto's.*

Middenbouw groep 3-4-5 / 6-9 jaar

De leerling kan vragen stellen bij het onderzoeken van eigenschappen en details van erfgoed. *Denk aan vorm, gewicht, materiaal, versiering.*

De leerling kan een verhaal dat bij het erfgoed hoort reproduceren. *Denk aan het verbeelden van een middeleeuwse markt.*

De leerling kan een tijdsindeling hanteren en erfgoed daarin plaatsen. *Denk aan lang geleden, heel lang geleden of de toekomst.*

Bovenbouw groep 6-7-8 / 9-12 jaar

De leerling kan vragen stellen bij erfgoed en in samenwerking met anderen verschillende bronnen raadplegen en informatie opzoeken om de vragen te beantwoorden. *Denk aan de mogelijkheden van websites van verschillende regionale archieven.*

De leerling kan verhalen bij het erfgoed in de eigen omgeving koppelen aan onderwerpen in de regionale of nationale geschiedenis. *Denk aan een archeologische vondst uit de prehistorie zoals grafheuvels of een herdenkingsmonument van de Tweede Wereldoorlog.*

De leerling kan erfgoed relateren aan hoe mensen in een bepaalde tijdsperiode woonden, leefden en werkten en daarbij verschillen en overeenkomsten noemen met de huidige cultuur.



Attitude

Onderbouw groep 1-2 / 4-6 jaar

De leerling kan voorzichtig omgaan met erfgoed. *Denk aan het met de hele klas zorgen voor een waardevol voorwerp.*

De leerling kan bij een eigen persoonlijk voorwerp aan een ander vertellen wat dit betekent voor zichzelf.

De leerling durft vragen te stellen aan de ander over de betekenis van erfgoed. *Denk aan het vragen stellen aan de molenaar over zijn werk.*

Middenbouw groep 3-4-5 / 6-9 jaar

De leerling kan aanwijzingen opvolgen hoe met erfgoed in een specifieke situatie om te gaan. *Denk aan huisregels bij rondleidingen.*

De leerling deelt de eigen mening over erfgoed en toont respect voor de mening van een ander.

De leerling kan in dialoog verschillende betekenissen van erfgoed herkennen.

Bovenbouw groep 6-7-8 / 9-12 jaar

De leerling kan zijn/haar eigen verbondenheid met erfgoed vertalen in het zorgdragen voor het behoud van erfgoed. *Denk aan het adopteren van een monument.*

De leerling erkent de verschillende meningen en emoties van mensen en kan deze vergelijken met de eigen mening en emoties over erfgoed.

De leerling kan in samenspraak met klasgenoten met een voorbeeld beargumenteren wat de verschillende betekenissen zijn van erfgoed in hun eigen omgeving.



2. Aan de slag

Gouden regels: didactische pijlers

De didactiek van erfgoededucatie hebben we vertaald in vijf gouden regels. Ze helpen met het bereiken van de leerdoelen.

1. Zorg voor een zinvolle beleving.
2. Zet met uw erfgoedlessen aan tot historisch redeneren.
3. Goed leren kijken: wat zie je?
4. Laat leerlingen hun waarnemingen en eigen mening onder woorden brengen.
5. Heb het lef!



1. Zorg voor een zinvolle beleving

Het beleven van het erfgoed staat centraal in de didactiek voor erfgoed-educatie. Ga met uw leerlingen naar het erfgoed toe of haal het de klas in. Confrontatie met erfgoed maakt uw leerlingen een leerervaring rijker: het zien van de zon door een glas-in-loodraam, het ruiken van een ladekast in het archief of het horen van het verhaal van een ooggetuige.

Maar zonder voorkennis heeft dit beleven geen zin. Want waarom is dit glas-in-loodraam zo bijzonder? Waarom wordt deze kaart in het archief bewaard? Wat vertelt het verhaal ons over de oorlogstijd in onze stad? Het **activeren van voorkennis** voorafgaand aan de **beleving** zorgt ervoor dat leerlingen dat wat ze gaan leren kunnen verbinden aan wat ze al weten. Het maakt dat leerlingen tijdens het beleven zinvol bezig zijn met het begrijpen, integreren en toepassen van nieuwe kennis, vaardigheden en attitudes. Dit vraagt om voorbereidende leeractiviteiten in de klas en is een onmisbaar onderdeel van goede lessen over erfgoed. Een volwaardig leerproces is pas compleet als er ook gereflecteerd wordt. Met deze derde stap, het **reflecteren** op wat is geleerd en beleefd, wordt het eigenlijke leereffect bij leerlingen bereikt. Leerlingen moeten zo hun leerervaring onder woorden brengen. Immers: de beleving van het erfgoed is van wezenlijk belang bij erfgoed-educatie, maar onderwijs gaat altijd over de vraag: wat hebben we geleerd?

2. Zet met uw erfgoedlessen aan tot historisch redeneren

Lessen over erfgoed lenen zich uitstekend voor het ontwikkelen van historisch denken en redeneren. Voor deze ontwikkeling is het belangrijk dat leerlingen zo veel mogelijk aan de slag gaan met:

- het stellen van vragen over het verleden: beschrijvende vragen, vergelijkende vragen, oorzaak-gevolg-vragen en evaluatieve vragen;
- het gebruiken van historische bronnen, zoals: oude krantenartikelen, dagboeken, brieven, foto's, officiële documenten, ooggetuigen;
- het vormen van een context door: het voorwerp of een handeling te zien, te voelen en te ruiken, het bekijken van foto's, het zien van voorbeelden, het beschrijven in definities, het beschrijven in eigen woorden, het maken van tekeningen, het aangeven van overeenkomsten en verschillen etc.;
- het leren argumenteren: verzamelen van bewijzen en redenen om je mening te onderbouwen;
- het kritisch omgaan met historische bronnen.

Verbeeldingskracht
Leerlingen kunnen hun waarnemingen en eigen mening ook verbeelden. Een erfgoedles kan een uitstekende mogelijkheid bieden voor een kunstzinnige verwerking als fotografie, beeldend, dans, theater en muziek.

3. Goed leren kijken: wat zie je?

Erfgoed is overal om ons heen, in het landschap, de gebouwde omgeving, dichtbij en veraf. Het leren kijken hiernaar maakt een wezenlijk onderdeel uit van erfgoedlessen. Want, heb je gezien welke tekst op de deur van de kerk staat? Welke versieringen zie je eigenlijk allemaal aan ons monumentale schoolpand? Staat het water in de gracht hoog of laag? Zie je wat de mensen op deze oude foto aan het doen zijn?

Het leren kijken staat in het teken van waarnemen: wat zie ik, waar ben ik, wat hoor ik, wat voel ik? Dit is de eerste stap van de **geografische zienswijze**: waarnemen, herkennen, verklaren en waarderen. Erfgoed is hierbij de instructiebron. Waarnemen leidt tot herkennen: heb je dit wel eens vaker gezien? Daarna kunnen leerlingen verklaren wat ze zien: waarom ziet het er hier zo uit, hoe komt dat? Uiteindelijk leidt dat tot het waarderen van het erfgoed: wat vind ik hiervan, moet dit bewaard worden voor later? Verklaren en betekenisgeving beginnen met waarnemen. Neem de tijd om uw leerlingen bewust te leren kijken naar erfgoed.

5. Heb het lef!

Heb het lef om:

- kennis en ervaringen te delen met uw team en collega's;
- lessen uit de methoden geschiedenis; aardrijkskunde, Nederlands en cultuureducatie te vervangen door erfgoedlessen;
- te communiceren met ouders over de doelen van de lessen en de opbrengsten daarvan;
- contact op te nemen met een erfgoedinstantie in de buurt om te informeren naar de mogelijkheden;
- erfgoed in de eigen omgeving te koppelen aan centrale onderwerpen in de methoden;
- erfgoededucatie vakoverstijgend in te zetten.

Erfgoededucatie is niet iets nieuws of extra's. Zet erfgoedlessen in bij aardrijkskunde, geschiedenis, als taalactiviteit of binnen lessen cultuureducatie.

4. Laat leerlingen hun waarnemingen en eigen mening onder woorden brengen

Taalontwikkeling vormt een rode draad in het basisonderwijs. In gesprekken verwoorden leerlingen hun denkstappen en leerervaringen:

- leerlingen brengen hun waarnemingen onder woorden: wat zie ik, wat hoor ik, wat ruik ik, wat voel ik?
- leerlingen kunnen in dialoog beschrijven wat ze herkennen en leren hun verklaringen te verwoorden.
- leerlingen vatten hun leerervaringen en persoonlijke betekenisverlening in taal: wat hebben ze geleerd en wat vinden ze ervan?

Erfgoededucatie combineren met taal-activiteiten zorgt voor een uitbreiding van de woordenschat en stimuleert de taalontwikkeling.

Maak de leeropbrengsten zichtbaar

Met een heldere set goed opgebouwde leerdoelen heeft u een instrument in handen voor het volgen van de ontwikkeling in kennis, vaardigheden en attitudes. Toets regelmatig de kennisbasis van uw leerlingen en evalueer met hen de leerdoelen en de leerervaringen die ze hebben opgedaan.

De inhoud van de activiteiten en de opdrachten die leerlingen uitwerken kunnen worden gebruikt bij het zichtbaar maken van de opbrengsten.



Werkvormen: veel is mogelijk

We hebben een aantal van onze favoriete werkvormen voor u verzameld. Deze zijn gerelateerd aan een leerdoel. Het zijn ideeën als startpunt voor lesactiviteiten in de klas of buiten op locatie.

→Bekijk ook het lesmateriaal voor groep 1 t/m 8 op de website van Erfgoed Brabant.

Onderbouw

Werken met een praatplaat

Gebruik een aansprekende historische foto of afbeelding. Projecteer die op het digibord. Zoek en tel met de leerlingen verschillende vormen en kleuren. Begrippen rondom erfgoed die u wilt bespreken kunnen aan de orde komen (oud / nieuw / bijzonder). Past goed bij het leerdoel 'de leerling kan begrippen rondom erfgoed herkennen'.

Eerst al die zintuigen openzetten

Laat leerlingen in de ontvangstruimte van een erfgoedinstelling eerst twee minuten helemaal stil zijn. Vraag ze hun ogen, neus en oren goed open te zetten. Bespreek daarna hun waarnemingen. Wat zien ze? Wat horen ze? Wat ruiken ze? Neem hun waarnemingen mee de les in. Past goed bij het leerdoel 'de leerling kan met zijn/haar zintuigen eigenschappen van erfgoed onderzoeken en beschrijven'.

Voorwerp klaarmaken voor een eigen tentoonstelling

Richt een hoek in de klas in als museumhoek. Leerlingen nemen eigen persoonlijke voorwerpen of een eigen verzameling mee naar school. Bedenk met elkaar hoe je de museumhoek mooi kunt inrichten. Laat de leerlingen in tweetallen vragen stellen aan elkaar over hun voorwerp of verzameling: waarom heb je dit meegenomen? / hoe kom je eraan? / wat vind je er mooi aan? Past goed bij het leerdoel 'de leerling kan bij een eigen persoonlijk voorwerp aan een ander vertellen wat dit betekent voor zichzelf'.



Middenbouw

Bewaren of niet?

Vul een doos met spullen en vertel dat u aan het opruimen bent. Laat de leerlingen helpen bij het maken van een keuze: welke drie dingen bewaar ik? Wat gaat weg? Wat blijft? Op welke manier kan ik de spullen bewaren? Past goed bij het leerdoel 'de leerling kan verschillende manieren aangeven van verzamelen, bewaren en doorgeven van erfgoed'.

Tafeltje dekje

Een feestdag in aantocht? Vraag de leerlingen een gerecht mee te nemen, een foto, een beeldje of een mooie herinnering. Dek met de leerlingen een passende feestelijke tafel. Ga in gesprek over hoe het feest gevierd wordt: welke rituelen horen daarbij? Welk eten? Welke muziek? Vieren alle kinderen uit de klas dit feest?

Bespreek de oorsprong van dit feest. Past goed bij het leerdoel 'de leerling deelt de eigen mening over erfgoed en toont respect voor de mening van een ander'.

Groetjes uit...

Maak met de leerlingen een serie ansichtkaarten van hun eigen omgeving. Laat foto's of tekeningen maken van voor hen bijzondere plekken. Vergelijk de ansichtkaarten met historische foto's van uw stad of dorp. Hang de ansichtkaarten op in volgorde van tijd. Welke afgebeelde plek is volgens de leerlingen oud, heel oud, het oudst of juist nieuw? Digitaal bewerken van oude en nieuwe foto's kunnen mooie beelden geven. Past goed bij het leerdoel 'de leerling kan een tijdsindeling hanteren en erfgoed daarin plaatsen'.

Bovenbouw

Zet het op de kaart

Laat de leerlingen monumenten in hun eigen omgeving letterlijk op een kaart zetten. Gebruik een plattegrond en markeer de plek van de monumenten. Laat hen een korte omschrijving maken en door middel van een emoticon de waarde bepalen van ieder monument. Plan een looproute langs de gemarkeerde punten op de kaart en ga op pad met de klas. Bespreek met elkaar de omschrijvingen. Kunnen de leerlingen zich in de omschrijvingen vinden? Waarom wel/niet? Wat kan anders? Bepaal ook opnieuw de waarde met een emoticon. Is hun mening veranderd? Past goed bij het leerdoel 'de leerling kan bijzondere objecten of landschapselementen in de eigen schoolomgeving omschrijven'.

Uitspitten website

De leerlingen verdiepen zich in de website van een erfgoedinstelling, bijvoorbeeld de website van een molen. Ze verzamelen in groepjes informatie over de geschiedenis en de technische werking van de molen, de producten die eventueel verkocht worden en de openingstijden. Past goed bij het leerdoel 'de leerling kan vragen stellen bij erfgoed en in samenwerking met anderen verschillende bronnen raadplegen en informatie opzoeken om de vragen te beantwoorden'.

Wat doen we met dit gebouw?

Leerlingen moeten in een gesimuleerde dorpsraad de herbestemming van een gebouw onderling afstemmen. De klas wordt verdeeld in een dorpsraad en voor- en tegenstanders. Uiteindelijk moet de dorpsraad op basis van de voor- en tegenargumenten een beslissing nemen. Er kan ook gestemd worden na het beraad. Vragen hierbij kunnen zijn: wat is het voor gebouw? Wat is en wat was de functie van het gebouw? Wat kan een nieuwe bestemming zijn voor het gebouw? Past goed bij het leerdoel 'de leerling erkent de verschillende meningen en emoties van mensen en kan deze vergelijken met de eigen mening en emoties over erfgoed'.



3. Meer uitleg

Opzet van de leerdoelen:

- De leerdoelen zijn opgedeeld in 3 fasen. Deze verdeling is gerelateerd aan belangrijke ontwikkelingen in 3 leeftijdscategorieën: kinderen van 4-6 jaar, van 6-9 jaar en van 9-12 jaar. Van een kind van 12 jaar mag u immers iets anders verwachten dan van een kind van 4 jaar.
- De ontwikkelingspsychologie maakt een onderscheid in: de cognitieve ontwikkeling, de fysieke ontwikkeling (zintuiglijk) en de sociaal-emotionele ontwikkeling. Deze onderverdeling vindt u ook terug in de leerdoelen voor goede erfgoededucatie in kennis, vaardigheden en attitudes.
- De diversiteit van erfgoed staat centraal. Zo kan een bezoek aan een museum, het bestuderen van een digitale bron van het archief, het onderzoeken van een oud voorwerp in de klas, het beleven van een traditie of een wandeling langs bijzondere gebouwen zowel in de onderbouw, middenbouw als in de bovenbouw het uitgangspunt zijn voor erfgoedlessen en onderwerp zijn van de geformuleerde leerdoelen.
- De leerdoelen zijn zorgvuldig onderwijskundig geconstrueerd en geordend en opgebouwd (taxonomie) en de competenties (kennis, vaardigheden en attitudes) zijn geformuleerd in waarneembaar gedrag.

De plaats van erfgoededucatie binnen het primair onderwijs

Cultureel erfgoed levert betekenisvolle thema's voor lessen of projecten. Veel thema's en onderwerpen vanuit cultureel erfgoed kunnen in samenhang onderwezen worden. Je kunt een schilderij in een historisch museum beschouwen op beeldaspecten, materiaal en vorm. Maar je kunt er ook van leren hoe mensen leefden, woonden en werkten in vroegere tijden. Erfgoed kan het onderwerp zijn bij complete projecten maar ook in introducties van lessen.

Erfgoededucatie koppelt taalactiviteiten, burgerschapsvorming, historische en geografische vaardigheden en onderdelen uit cultuureducatie aan elkaar. Erfgoed verbindt!

Erfgoededucatie levert een bijdrage aan kennis, vaardigheden en attitudes in:

- **cultuuronderwijs** voor wat betreft leren reflecteren op cultuur en het ontwikkelen van cultureel bewustzijn. Leerlingen leren dat mensen deel uitmaken van verschillende culturen en dat culturen niet statisch zijn en kunnen veranderen.
- **geschiedenisonderwijs** door kennis over historische gebeurtenissen, personen, situaties en ontwikkelingen, het ontwikkelen van historisch redeneren, erfgoed in een historische context kunnen plaatsen (nationale en regionale canon) en historisch besef.
- **aardrijkskundeonderwijs** door het gebruik van de geografische zienswijze (waarnemen, herkennen, verklaren en waarderen), erfgoed in de ruimtelijke context kunnen plaatsen en geografisch besef.



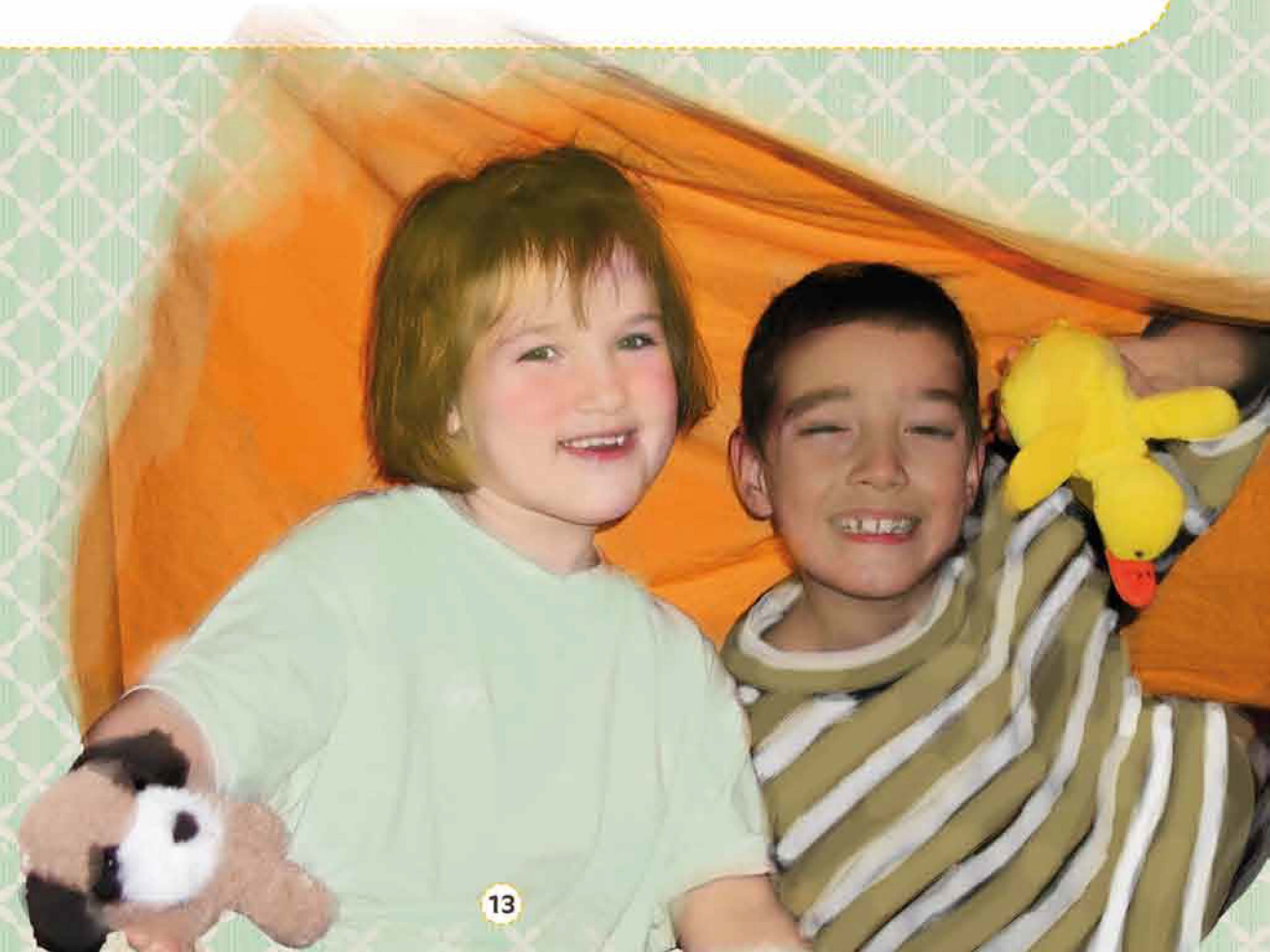
- **kunst & cultuur** door erfgoed te plaatsen in kunst- en cultuurhistorische context, het delen van cultuuruitingen en het bespreken van de waarde en betekenis hiervan. Verbeeldingskracht van leerlingen wordt aangesproken door in hun hoofd mentale representaties te maken van dingen die je op dat moment niet kunt waarnemen.
- **taalonderwijs** doordat leerlingen leren informatie te verwerven uit gesprekken, ze hun eigen waardeoordeel en mening onder woorden brengen en ze in discussies met argumenten leren te reageren op de ander.
- **burgerschap** door kennis over de democratische cultuur, het besef dat je stem wordt gehoord en dat een ander ook een stem heeft. Leerlingen worden zich bewust van onderdelen in de samenleving die invloed kunnen hebben op je identiteit en reflecteren op tradities, vieringen en rituelen.

Aansluiting bij vakoverstijgende vaardigheden

Leerlingen toerusten in het onderwijs voor het leven in de 21e eeuw vraagt om aandacht. In het onderwijs worden vakoverstijgende vaardigheden steeds nadrukkelijker benoemd. Erfgoededucatie biedt bij uitstek de mogelijkheid om hieraan te werken.

Leeractiviteiten met en rond erfgoed zetten aan tot kritisch denken, creatief denken en probleemoplossend denken en handelen. Op actieve wijze onderzoeken leerlingen bronnen en reflecteren ze op hun leerproces (zelfregulering).

Erfgoededucatie draait om betekenis verlenen. Om betekenis te kunnen verlenen aan het erfgoed in de eigen omgeving is communiceren, het uitwisselen van elkaars ervaringen en verhalen en respect voor andere meningen een wezenlijk onderdeel in het leerproces. Samenwerkend leren is dan ook zeker aan de orde.



Literatuur

Wie bepaalt wat erfgoed is? Trends in kunst en cultuur.
Boekman. Nummer 124, 2020

Erfgoed telt: de betekenis van erfgoed voor de samenleving.
I.K. van Engelshoven, Den Haag, Ministerie van OCW, 2018

Erfgoed en de kunst van de overdracht in onderwijs en opleiding.
Zeeman & de Regt Onderwijskundigen, Hengelo/Weesp, 2019

Theoretisch kader erfgoededucatie.
Zeeman & de Regt en de Langen, 2008

Onderwijskunde als ontwerpwetenschap. Deel 2.
M.Valcke, Acco Nederland, Den Haag, 2018

Handreiking ontwikkelingspsychologie. Kijk op de ontwikkeling van kinderen.
B. Brouwer en P.Marsman (SLO) Curriculum.nu, Den Haag, 2018

Erfgoededucatie in het nieuwe curriculum.
Afzender: Vakoverleg Erfgoededucatie, 2018

Interactie en inclusie. Trendrapport museum- en erfgoededucatie 2019.
M.Schep, M. de Vreede, L. van den Bulk, J. Groeneboer, A. van Veldhuizen, LKCA, Utrecht, 2019

Cultuur2 Basis voor cultuuronderwijs.
B. van Heusden, A. Rass en J.Tans, University of Groningen Press, Groningen, 2016

Erfgoed, onderwijs en historisch besef. Verlangen naar tastbaar verleden.
M. Grever en C. van Boxtel, Uitgeverij Verloren, Hilversum, 2014

Historisch bewustzijn op de basisschool. Geschiedenis voor groep 1 tot en met 8.
A. Sinnige, Uitgeverij Koninklijke van Gorcum, Assen, 2018

Informeer over de aanvullende mogelijkheden en coaching.
Wilt u meer informatie over erfgoeddidactiek of begeleiding bij het inzetten van deze leerdoelen in uw onderwijs? Neem dan contact op met Erfgoed Brabant en Zeeman & de Regt Onderwijskundigen.

Colofon

Wijzer met erfgoededucatie. Handleiding bij de leerdoelen voor het primair onderwijs.
Erfgoed Brabant en Zeeman & de Regt, 's-Hertogenbosch, 2021.

Dit is een update van de 'Wijzer met erfgoededucatie. Handleiding bij de leerdoelen voor het primair onderwijs' uit 2014. Aangevuld met actuele ontwikkelingen op gebied van onderwijs en erfgoededucatie en de ervaringen opgedaan met het werken met deze Wijzer. Ontwikkeld in het kader van de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit.

Ontwikkeling leerdoelen en handleiding door:
Zeeman & de Regt Onderwijskundigen, Weesp/Hengelo, www.zeemanderegt.nl
Erfgoed Brabant, 's-Hertogenbosch, www.erfgoedbrabantacademie.nl

Zeeman & de Regt
ONDERWIJSKUNDIGEN



Vormgeving:
Marga van den Heuvel, Maartsehazen.nl

Mede mogelijk gemaakt door:
Cultuureducatie met Kwaliteit

Provincie Noord-Brabant

FONDS VOOR
CULTUUR
PARTICIPATIE

Met dank aan:
De leden van de klankbordgroep die aan de eerste editie in 2014 hebben bijgedragen.

